

Maanmittauslaitoksen museon murrosvaiheita

MAANMITTAREIDEN kiinnostus vanhoihin mittausmenetelmiin elpyi 1800-luvun lopulla. Vaasassa pidettiin 1896 Suomen *Maanmittari-Yhdistyksen*, nykyisen *MIL:n* kokouksessa maanmittauskoneiden näyttely. Näyttelystä rohkaistuneena maanmittausylihallitus osallistui mittavalla näyttelyllä Kuopion XI. yleiseen maanviljelysnäyttelyyn 1906. Näyttelyoppaassa ”Maanmittaus- ja jakolaitos” tähdennettiin mm., että maissa, joissa maanjakolaitos ei vastaa ajan vaatimuksia, pysyy maanviljelyskin takapajulla. Teksti sopii nykypäiväänkin.

Maanmittausylihallitus oli aikaisemmin menestyksekkäästi osallistunut Wienin maailmannäyttelyyn 1873. Suomen

1:400 000 yleiskartan 1. laitos sai siellä kansainvälisen palkintomitalin. Ennen museon perustamista maanmittausala on siis näyttelyiden keinoin tuonut esille toimintaansa.

Maanmittaushallituksen maanmittausmuseon synty

Suomen maanmittauslaitoksen 300-vuotisjuhlia (1933) suunniteltaessa pääjohtaja **Väinö Ahla** esitti maanmittausmuseon ja karttanäyttelyn järjestämisestä tilaisuuteen. Näyttely herätti laajaa mielenkiintoa myös juhliin osallistuvien ulkomaalaisten keskuudessa. Juhlien päätyttyä näyttely purettiin. Edustava näyttely järjestyi vasta 1939. Sen järjestäjä, kivipainon

**”Katso
menneisyyteen,
jos haluat nähdä
tulevaisuuden.”**

Vanha kiinalainen sananlasku.



johtaja **Alfred A. Gustafsson** mainitsi, että näyttely oli käynyt tarpeelliseksi, sillä maanmittaushallituksessa kävi kotimaisia ja ulkomaalaisia tiedemiehiä, tutkijoita ja opiskelijoita siihen tutustumassa. Näyttelyä ja 300-vuotisjuhlija varten kerättyjä vanhoja karttoja ja esineistöä alettiin kutsua maanmittaushallituksen museoksi. Näyttelyesineistä Gustafsson laati 1941 48-sivuisen julkaisun nro 31, jossa oli 474 selostusta. Näyttely oli arkiston yhteydessä. Arkistonhoitaja vastasi maanmittausarkiston lisäksi museosta.

Tarpeellisuudestaan huolimatta museotila otettiin paisuvan henkilökunnan käyttöön runsaan 10 vuoden kuluttua. Pääosa museoaineistosta sijoitettiin tutkijainhuoneen perällä olevaan tilaan, joka tuli aivan täyteen. Isot vitriinit sijoitettiin kartanmyynnin tiloihin Eteläesplanadille. Loput viiden arkistihuoneen kaappien päälle. Alkoi kolmen vuosikymmenen hiljaiselo. Tässä vaiheessa esineryhmien lukumäärä oli noin 550 kpl.

Virkamiekan katoaminen

Tultuani 1972 maanmittausarkiston hoitajaksi tuli museon hoito lisänä. Alkuvuotena Tekniikan museonäyttelyyn oli lainattu muutamia esineitä, mm. virkamiekkä. Pää-

johtaja **Kantee** antoi tehtäväkseni löytää se. Mahdoton tehtävä, kun jo aikaisemmin katoaminen oli perusteellisesti tutkittu.

Paljastui, että Tekniikan museon perusnäyttelystä hävisi pienoisteodoliitteja, vaikka ne oli vitjalla kiinni. Isommista teodoliiteista ja vaatuskojeista varastettiin linssejä ja muita pienempiä esineitä katosi oudosti. Maanmittausosaston tutkijain huoneeseen murtauduttiin ja sieltä vietiin arvokkaita esineitä. Varaskopla saatiin kiinni, mutta tavaroita ei saatu takaisin. Todennäköistä on, että virkamiekkä katosi saman koplan toimesta.

Näyttelytoimintaa kansainvälisellä arkistoviikolla 1979

Talvella 1979 Valtionarkisto (nyk. Kansallisarkisto) kehotti Suomen arkistoja huomioimaan syksyllä pidettävän Kansainvälisen arkistoviikon. Lisäksi Valtionarkisto pyysi maanmittaushallitusta esittämään toimintaansa heidän museotiloissa.

Yhdessä **DI Tapio Tiensuun** kanssa annoimme ohjeet näyttelyiden järjestämisestä läänien maanmittauskonttoreille ja toteutimme Helsingin näyttelyn kartanmyynnin tiloihin Etelä-Esplanadille maanmittaushallituksen osastojen kanssa.

Avajaisissa oli läsnä akateemikoista ja historiantutkijoiden karkikaartista maanmittarikansanedustajiin saakka ja lukuisia muita kutsuvieraita. Jokaiselle annettiin tuore 8-sivuinen näyttelyesite.

Maanmittauslaitos voi ylpeillä arkistoviikon menestyksestä, sillä Suomen medioissa (lehdistö/radio) se vei leijonan osan eli yli 75 %. Onnistuttiin yli odotusten hyvän suunnittelun ja **Heikki V. Vuorisen** tiedotusten avulla.

Maanmittaushallituksen museon uusi tuleminen

1970-luvun alussa maanmittaushallitusta oltiin siirtämässä Vaasaan. Vastustus oli kova. Päädyttiin muuttamaan Itä-Pasilain. Muutto kuin muutto. Yhtä suuret työt siinä on. Koska Ruotsin maanmittauslaitos oli kymmenisen vuotta aikaisemmin siirtynyt Tukholmasta Gävleen, ehdotin, että olisi hyödyllistä tehdä tutustumismatka sinne. Ylijohtaja **Seppo Härmälä** valitsi matkalle **Arne Westergårdin**, **Hilkka Onikin** ja minut. Ruotsin maanmittaushallituksen lisäksi tutustuimme Upsalan ja Gävleborgin maanmittauskonttoreihin. Matkasta kokosimme

raportin. Teimme mm. ehdotuksen arkistointijärjestelmän muuttamiseksi, mikä sittemmin toteutuikin.

Ennen muuttoa järjestettiin valokuvien (1978) ja museoesineiden (1980) keräyskampanja, jonka ansiosta esineiden määrä kaksinkertaistui. Työvoimatoimistosta hankittiin tilapäisavuksi historian mai-tereita. Kaikki esineet inventoitiin ennen pakkausta. 8.7.1981 pidetyssä kokouksessa (**Angelita Mattila**, **Tapio Tiensuu** ja **Timo Luoma-aho**) tehtiin muuttosuunnitelma. Samalla päätettiin liittyä Suomen museoliiton jäseneksi. Muutto Pasilaan tehtiin toimistoittain ja viimeiset museotavarat vietiin 3.3.1982.

Pasilan museotilat

Kun Pasilan virastotalon rakennustöitä aloitettiin 1970-luvun puolivälissä, vetäjänä toiminut yli-insinööri **Runo Harmo** yhtenä tiedusteli arkistoaineiston määriä, laatuja ja kokoja. Kysyin kerran, mihin museo tulee? ”Mikä museo? Ei semmoisesta ole ollut mitään puhetta eikä sille ole tiloja varattu”, hän sanoi. ”Meillä on arvokas museoaineisto hajautettuna ympäri Helsinkiä; sille pitää löytyä näyttelytila sekä museovarasto ylimääräisille esineille.” Harmo lupasi tutkia asiaa. **DI Markus Kiuru** suhtautui myönteisesti ja lupasi järjestää tilat. Ne löytyivät kellarista. Näyttelytilaksi saatiin n. 80 m²:n huone ja museovarastoksi vähän tilavampi huone käytävän toiselta puolen. Kun tilat varmistuivat, perustettiin 1977 työryhmä **DI Pertti Saarelainen**, tiedottaja **Heikki V. Vuorinen** ja arkistonhoitaja **Timo Luoma-aho**, tehtävänään valmistella Pasilaan muuttoa. Saarelaisen seuraajaksi tuli **DI Tapio Tiensuu** ja Vuorisen kuoltua hänen tilalleen tuli yli-insinööri **Angelita Mattila**. Ilman näitä tilajärjestelyjä museon tarina olisi päättynyt tähän. Museoesineet olisi myyty huutokaupalla, kuten ylijäämäkalusteet. Onneksi näin ei käynyt.

Keväällä 1984 esitin osastopäällikkö **Pentti Niemelälle**, että museotoimikunnan perustaminen on välttämätöntä. Siihen tulivat Niemelä puheenjohtajaksi ja Luoma-aho sihteeriksi sekä Taloustoimiston johtaja **Anna-Liisa Rantala**, **DI Markus Kiuru**, **DI Suvi Rihtniemi** ja **DI Aarne Veriö** jäseniksi. Museotoimikunta perustettiin 13.6.1984. Museolle tuli joka läänin yhdyshenkilö, joka vastasi lääninsä esinekokoelmista. Niistä oli helppo tehdä aluenäyttelyitä.

Museon perusnäyttelyn rakentaminen

Ideointi ja peperityö tehtiin kotona, koska virkatyö työllisti museotoimikunnan



Maanmittausmuseon avajaiset Pasilan virastotalossa 10.11.1987.

Vas. pääjohtaja Väinö V. Seppälä, DI Jaakko Ollila, Ainikki Voipio (pääjohtaja Otto Sarven tytär), Helsingin kaupungingeodeetti Lauri Kärkkäinen, DI Tapio Suortti, läänininsinööri Aarne Terho, yli-ins. Taisto Saarentaus, kartografi Jussi Kosonen, Helsingin kaupunginmuseon johtaja Marja-Liisa Rönkkö, ylijohtaja Seppo Härmälä. Oikealla etualalla ylijohtajat Seppo Havu ja Pauli Karvinen sekä yli-insinöörit Heikki Heikkilä ja Markus Kiuru.



Risto Talman

Klaffipiironki, joka on sisältänyt koko Kuopion maanmittausarkiston. Piironki Maanmittauslaitoksen museossa.

jäsenet. Museon sisustussuunnitelman teki rakennushallituksen arkkitehti **Tauno Kivinen**. Helsingin kaupunginmuseosta maisteri **Irma Savolainen** antoi mm. valaistusneuvoja ja sinne oli tiiviit yhteydet, samoin Suomen museoliittoon. Parina kesänä apuna oli historian opiskelijoita, mutta etupäässä näyttely syntyi oman toimiston voimin.

Maanmittaushallituksen osastot antoivat auliisti asiantuntija-apua näyttelillepanossa ja tekstien laadinnassa. Maanmittausneuvos **Aarre Terho** saatiin asiantuntijaksi erityisesti kiinteistöpuolen näyttelyyn. Varsin suuri harvinaisuus

– topografin matka-arkku täydellisine varusteineen – saatiin näyttelyyn juuri ennen avajaisia. Piirustustoimiston valotomakoneella tehtiin näyttelyn kaikki tekstit.

Museon avajaiset pidettiin kutsuvieraille 10.11.1987 ja maanmittaushallituksen johtohenkilöille ja rakentajille seuraavana päivänä ja sitten oli avoimien ovien päivä henkilökunnalle. Museonäyttely on aina herättänyt suurta mielenkiintoa ulkomaita myöten, mutta sen sijainti virastotalon kellarissa oli huono. Museon uusi sijaintipaikka on Jyväskylällä, jonne näyttely tullaan rakentamaan.

Museoesineistön kasvu

Museolla ei ollut varsinaista henkilökuntaa lainkaan. Työ tehtiin virkатыön ohella tai vapaa-aikana. Läänien maanmittauskonttoreihin organisoitiin mu-

seoyhdyshenkilöt ja näille varamiehet. Näin saatiin museolle lisäresurssi, jonka toimivuudesta hyvä esimerkki oli koko laitoksen henkilökunnan valokuvaukset. Kuvat otettiin osastoittain ja toimistoittain ryhmäkuvina. Esimiestasosta lisäksi henkilökohtaiset kuvat. Aineiston keruussa yhdyshenkilöistä oli suuri hyöty. Luetteloitujen esineiden ja valokuvien määrä liki kolminkertaistui kaudella 1972–1990. Luetteloimattomia esineitä ja valokuvia oli museovarastossa useita satoja. Oman toimiston henkilöresurssit siihen eivät riittäneet.

Lahjoituksia

Kartografi **Jussi Kosonen** lahjoitti museolle 1983 kaikki n. 40 vuoden aikana työkavereistaan piirtämänsä 700 karika-tyyripiirrosta. Hän taustoitti ne näyttelykuntoon Piirustuksen kouluttaja **Salme Maunuksela** lahjoitti virkakautenaan (1946–83) käyttämänsä ja keräämänsä piirustusvälineet museolle. Niitä oli arvionsa mukaan n.150–200 kpl. Se käsitti sodanjälkeisen ajan kartonki- ja muovipohjille piirtämiset ja raamustus- ym. vaiheet eri tusseineen ja välineineen aina atk:lla tapahtuvaan kartantekoon saakka. Kokoelma on ainutlaatuinen.

Näihin aikoihin Suomen maarekisteriä/kiinteistörekisteriä vietiin atk:lle. Oli odotettavissa, että kymmenet maarekisterileimasimet käyvät virattomiksi. Lokakuussa 1984 keskustelin lääninmaanmittausinsinööri Aarre Terhon kanssa käytettyjen leimasimien siirtämisestä museoon. Maarekisteri oli maakirjan jälkeen (1539-) Suomen virallinen kiinteistöluettelo vuodesta 1895 lukien noin sadan vuoden ajan eli siihen saakka, kunnes maarekisterin tiedot oli lääneittäin siirretty atk-pohjaiseen kiinteistörekisteriin. Terhon jäädessä eläkkeelle 1987 seuraaja **Kaarlo Koivisto** oli valmis luovuttamaan ko. leimasimet vuonna 1989. Näin tämäkin arvokas kokoelma tuli pysyvästi kertomaan Suomen kiinteistöhistoriaa runsaan sadan vuoden ajalta.

Viime vuosikymmenenä museo on saanut sen verran työresursseja, että hankkimani em. esineryhmät ja luetteloimattomat esineet on saatu kirjattua. Luetteloituja esineitä tai esineryhmiä on tällä hetkellä lähes 2 500 kpl, valokuvia n. 3 500 kpl ja museon arkistoaineisto käsittää n. 14 hyllymetriä. Tämä sisältää arvokaiden painettujen karttojen kokoelman ja vielä arvokkaampien käsin piirrettyjen karttojen, asiakirjojen ja piirrosten kokoelman 1600-luvulta alkaen. Pääosa näistä on Alfred A. Gustafssonin 1941 laatimassa painetussa museoluettelossa Läänien

maanmittaustoimistoissa on lisäksi n. 200 luetteloitua esinettä.

Yhteistoimintaa muiden museoiden kanssa

Pitkäaikaisin yhteistyökumppani on ollut Tekniikan museon maanmittausosasto. Yhteistyö alkoi 1972 ja jatkuu edelleen. Pääasiallinen yhteistyömuoto on ollut tietojen vaihto ja esineiden näyttelylainaukset.

Tiemuseon johdon, maisteri **Leena Sälejoki-Hiekkasen** ja rakennusmestari **Jaakko Heinosen** työpaikka oli myös Pasilan virasotalossa. Yhteistyö alkoi 1984 maanmittaus- ja tielaitoksen yhteisenä kaskukirjahankkeena. Pidettiin keräyskampanja. Molempien laitosten henkilökunnat innostuivat siinä määrin, että kaskuja tuli yli tarpeen. Voitiin valita parhaat. Kirja sai osuvan nimen *Hiusristikko hukassa*. WSOY/Simo Mäenpää toimi kustantajana. Kirjasta otettiin 3 000 kappaleen painos syksyllä 1988 ja se myytiin pian loppuun. Toimituskuntaan kuuluivat maanmittauslaitoksesta Suv Rihtniemi, Aarre Terho ja Timo Luoma-aho. Tielaitoksesta **Anja Silvenius**, Leena Sälejoki-Hiekkanen ja **Jaakko Heinonen**. Kaskut kirjoitti puhtaaksi tielaitoksen tiedottaja **Rauni Vornanen**.

Laajaa yhteistoimintaa oli myös Helsingin kaupunginmuseon sekä Suomen museoliiton kanssa. Heiltä saimme runsaasti hyvää tietoa ja viisaita neuvoja.

Mainittakoon, että radio 2:n toimittaja **Aarre Nyman** haastatteli keväällä 1989 Pasilan maanmittausmuseossa Aarre Terhoa ja Timo Luoma-ahoa. Marraskuussa 1983 tiedetoimittaja **Maija Typpi** haastatteli Luoma-ahoa mm.1600-luvun kartoista. Se kuului osana maanmittauslaitoksen 350-vuotisjuhlaan.

”Maanmittausmuseoon on kerätty esineistöä ja karttoja lähes 375 vuoden ajalta. Jostakin syystä sen kerääminen kokoelmaksi ja arvostus on aina ollut vain muutaman henkilön käsissä.”

Maanmittausmuseon merkitys ja tulevaisuus

Maanmittareita Suomessa on ollut vuodesta 1633 saakka. Lienee sotalaitoksen jälkeen maamme toiseksi vanhin virkakunta, kun jätetään kirkko pois laskuista. Sen tarkoitus oli tuottaa karttoja verotusta, elinkeinoelämää ja armeijaa varten. Tarkoituksperät ovat edelleen samat. Maanmittausvirkakunta on suorittanut kaikki Suomen suurimmat maareformit; isojaot 1757–1950, isojaon järjestelyt MO 1848, uusjaot 1917, joita edelleen suoritetaan, torpparilain mukaiset vuokra-alueiden järjestelyt (n. 152 000 torppaa ja mäkitupaa lunastettiin itsenäiseksi) ja sotien jälkeen suoritettavat siirtoväen ja rintamamiestilojen eli maanhankintalain mukaiset toimitukset, joissa niin ikään syntyi yli 150 000 uutta tilaa. Näistä kaikki dokumentit ovat tallella.

Maanmittausmuseoon on kerätty esineistöä ja karttoja koko tältä lähes 375 vuoden ajalta. Aineisto on kiinnostavuudeltaan huippuluokkaa, mutta jostakin syystä sen kerääminen kokoelmaksi ja

arvostus on aina ollut vain muutaman henkilön käsissä. Maanmittauslaitoksen ylin johto pääjohtaja Väinö Ahlaa sekä ylijohtajia Seppo Härmälää ja **Pekka Raitasta** lukuun ottamatta ei ole tuntenut kovinkaan suurta kiinnostusta alansa menneisyydestä. Vaikuttaa siltä, että pääjohtaja **Jarmo Ratialla** olisi suopeutta ja avarakatseisuutta museotoimintaan. Sitä kuvastaa mm. museon siirtämisen Jyväskylään ja museoamanuenssin toimen perustaminen. **Niko Saatsilla** on mielenkiintoinen museonäyttelytyö edessä. Maanmittaukseen liittyvät esineet, kartat ja asiakirjat ovat aina kiinnostaneet ihmisiä. Ja tarkemmin ajatellen, maanmittareiden aikaansaannokset muodostavat koko Suomen historian, mutta myös paikallishistorioitten rungon viimeisten lähes 400 vuoden ajalta.



Kirjoittaja toimi vuosina 1972–1990 Maanmittaushallituksen maanmittausarkiston ja -museon hoitajana. Sähköposti timo.luoma-aho@welho.com.

LÄHDELUETTELO

Suomen Maanmittari-Yhdistyksen aikakauskirja. Helsinki 1897.

Rauhala K.W: Suomen maanmittauksen historia, osa II. Porvoo 1933.

Gustafsson Alfred A.: Maanmittaushallituksen karttanäyttely ja maanmittausmuseo. Helsinki 1941.

Maanmittaushallitus: Maanmittaus Suomessa 1633–1983. Helsinki 1983.

Terho Aarre: MIL 100 vuotta. Gummerus 1990.

Niemelä Osmo: Suomen karttojen tarina 1633–1997. Helsinki 1998.

Wallenius Helmer: Maanmittaus pätkinänuoressa. 24.9.1974. Muistio 5 sivua.

Arkistot – Yhteiskunnan toimiva muisti. Kansainvälinen arkistoviikko Suomessa 15.–21.10. 1979. MML:n arkistonäyttely- esite, 8 s.

Luoma-aho Timo: Maanmittaushallituksen museo. Viisari 2 /1987, s. 20–21.

Rihtniemi Suv: Hiusristikko hukassa – Perinnekuja. Viisari 2/1987 s. 30–31.

Hannula Tuula: Maanmittarikaskut kirjana. Viisari 2/1988, s. 12–13.

Tarska Taina: Hiusristikko hukassa – Nyt se on ilmestynyt.

Tierumpu 10/88, s. 20–22.

Luoma-aho Timo: Maanmittaus ja suomalainen yhteiskunta.

Maankäyttö 3/1987, s. 10–13.

Luoma-aho Timo: Maanmittauslaitoksen arkistot. Valtionarkisto-Yleisarkistojen tiedotuksia 2/80, s. 3–25.

Vuorinen Heikki V.: Kansainvälisen arkistoviikon vietto maanmittauslaitoksessa. Viisari 6/1979, s. 7–9.

Haastattelut: Aarre Terho, maanmittausneuvos, Markus Kiuru, yli-ins. ja Salme Maunuksela, kartanpiirtäjien kouluttaja.